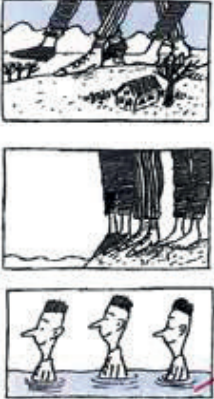

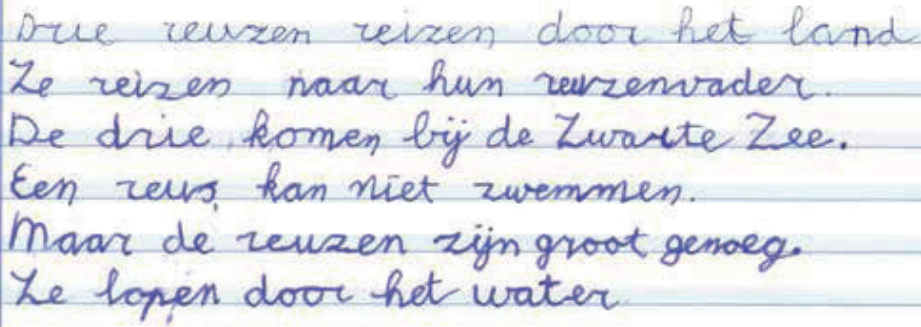
De kracht van goed schrijfonderwijs

Schrijven vormt als het ware de ruggengraat van alle vakken. Voor elk vak heeft de leerling schrijven nodig. Maar hoe zit het dan met de leerling die zijn eigen handschrift niet kan terug lezen? Met een onleesbaar handschrift stagneert zijn leerproces. Als remedial teacher kun je de leerling niet verder helpen in het begrijpen van lesstof als zijn schrijven onleesbaar is. Wat zien we over het hoofd, dat het leren schrijven nu zo moeizaam gaat en daardoor de kracht van het schrijven verloren gaat? Ergotherapeute Gerda Broekstra doet er een boekje over open.

Tekst: Gerda Broekstra

Drie reuzen reizen door het land.
 Ze reizen naar hun reuzenvader.
 De drie komen bij de Zwarte Zee.
 Een reus kan niet zwemmen.
 Maar de reuzen zijn groot genoeg.
 Ze lopen gewoon door het water.

Drie reuzen reizen door het land.
 Ze reizen naar hun reuzenvader.
 De drie komen bij de Zwarte Zee.
 Een reus kan niet zwemmen.
 Maar de reuzen zijn groot genoeg.
 Ze lopen door het water.

Tim (9 jaar - groep 5) kon niet leesbaar schrijven, wat zijn leerproces en motivatie om opdrachten te schrijven in de weg stond. Na een half jaar intensief het schrijven te begeleiden, was daar een leesbaar handschrift en een trotse Tim met zelfvertrouwen!

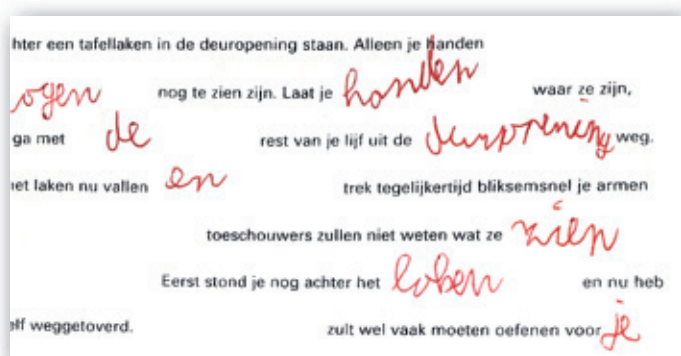
Dat er zoveel schrijfmethode en materialen op de markt zijn, lijkt tegenstrijdig met het feit dat zoveel leerlingen schrijfproblemen hebben. Genoeg mogelijkheden en keuzes om leerlingen een goed handschrift te leren, maar de praktijk laat juist een achteruitgang in het handschrift zien. De groep kinderen in Nederland met schrijfproblemen wordt steeds groter; ruim 30 procent van de basisschoolleerlingen heeft moeite met leren schrijven. Aan het einde van groep 4 heeft bijna de helft van de leerlingen een slecht of onleesbaar handschrift (Galen, 2017). Varen we misschien een verkeerde koers met het huidige schrijfonderwijs?

ONDERZOEK

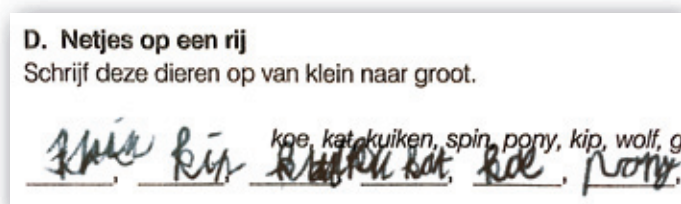
Deirdre DeAngelis, schooldirecteur in een achterstandswijk in New York, kwam met een onderzoeker tot de opzienbarende conclusie dat de kinderen op zijn school op alle vlakken onderpresteren doordat ze niet goed hadden leren schrijven. Ze konden hierdoor hun gedachten niet omzetten in logische, samenhangende zinnen. Vervolgens konden leerkrachten de leerlingen niet de juiste feedback geven om hen verder te helpen in het begrijpen van de lesstof. Kleinere klassen, meer persoonlijke aandacht, strengere beoordeling van leerkrachten en programma's na schooltijd, verbeterde niet het niveau van de school. Maar wat bleek? Goed schrijfonderwijs wel.

AUTOMATISERINGSPROBLEEM

Door een overdaad aan schrijfmateriaal en lesmethoden lijkt de structuur en herhaling van het leren schrijven in het gedrang te komen. In mijn dagelijks werk als ergotherapeut zie ik veel verwarring ontstaan in het automatiseren van juiste lettervormgeving. Door het naast elkaar gebruiken van werkboeken, kopieerbladen, methodische schrijfschriften en 'gewone' schriften voor het uitwerken van lesstof, ontbreekt letterlijk en figuurlijk de duidelijke lijn waarbinnen de leerling leert schrijven.

Geen lijn om het schrijven te ondersteunen en te kleine en te grote ruimtes voor de woorden die moeten worden ingevuld.

Voor alle woorden (variërend van drie tot zes letters) hetzelfde lijntje, logisch dat het woord kuiken niet past.

Tevens is er in de voorgedrukte werkboeken soms nauwelijks ruimte om een woord passend te schrijven of te verbeteren. Papiersoorten kunnen daarnaast verschillen, zo zal glad papier snel vlekken, zeker als de leerling ook niet met een juiste pen schrijft op het betreffende papier.

Mooie werkboeken, maar met te weinig ruimte voor deze leerling om het antwoord op te schrijven en te glad papier. Daardoor vlekt de inkt.

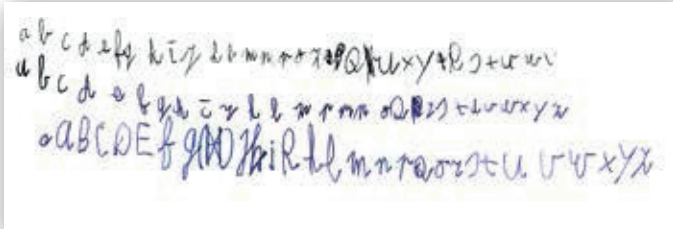
Daarnaast gebruikt elke methode vaak een eigen lettertype in de lay-out. Bij een leerling die nog geen eigen handschrift heeft geautomatiseerd, zie ik vaak een terugval in het schrijven bij een moeilijke cognitieve opdracht. Als voorbeeld de foto onderaan, rechts op deze pagina. Leerling Joris uit groep 4 start de opdracht met het verbonden schrift, maar kan dit schrift nog niet geautomatiseerd toepassen. Dit betekent dat hij én moet nadenken over de lettervorm (hoe schrijf ik de letter) én over het opschrijven van het juiste verkleinwoord. Aan twee taken tegelijk aandacht geven lukt niet: Joris gaat steun zoeken in het lettertype van de lay-out en ondertussen wordt de uitvoering een 'rommeltje'.

Wanneer ik vervolgens de juiste afmeting liniatuur met steunlijnen toevoeg aan de opdracht via stickervellen, ondersteun ik hem in zijn schrijven van de juiste lettervormen. Hierdoor weet hij 'opeens' weer hoe hij goed moet schrijven (het schrijven wordt automatisch), waardoor hij alle aandacht aan de opdracht kan geven. Opvallend is dat de opdracht vervolgens ook foutloos wordt uitgevoerd.

Voor het juist uitvoeren van opdrachten is het belangrijk dat het schrijven een geautomatiseerde vaardigheid is.

Bij een niet geautomatiseerd handschrift, moet de leerling steeds nadenken over de lettervorm, zoals ook deze leerling Erwin uit groep 7. Let hierbij eens op het schrijven van de hoofdletters. Door het invullen van werkboeken schrijven leerlingen weinig hele zinnen en hoofdletters, waardoor hoofdletters niet meer geoefend en geautomatiseerd worden.

Menig leerling in de bovenbouw kan niet meer automatisch het alfabet vloeiend opschrijven, zonder er bij na te denken. Hoofdletters zijn extra moeilijk.

VRAGEN BIJ HET HUIDIGE SCHRIJFONDERWIJS

Voor het leren lezen gebruiken we het AVI-systeem, waarmee elke leerling op zijn eigen niveau en tempo leert lezen. De ene leerling heeft veel meer herhaling nodig dan de andere leerling. Dit vinden we logisch en we volgen elke leerling in zijn eigen tempo. We gaan een leerling die AVI-M4 leest, geen AVI-M7 boekjes geven omdat we weten dat dit te moeilijk is. Maar hoe zit dit dan met leren schrijven? Doen we met het huidige schrijfonderwijs recht aan de eigen ontwikkeling van de leerling? Krijgt de leerling genoeg ondersteuning, herhaling

Door het invullen van werkboeken schrijven leerlingen nauwelijks meer hele zinnen en hoofdletters en staat dit het automatiseren van een leesbaar handschrift in de weg.

en het juiste voorbeeld geboden om lettervormgeving goed te automatiseren? Of volgen we de bladzijden van het methodische schrijfschrift en gaan we er vanuit dat de leerling de letters kent als het schrift uit is?

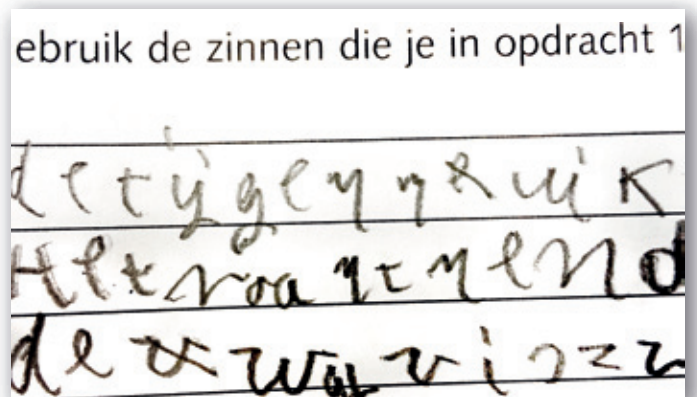
SCHRIJVEN LEER JE DOOR TE SCHRIJVEN

Van een huidige 'schrijfles' van 25 minuten valt mij op dat er soms hooguit tien minuten wordt geschreven. Het komt regelmatig voor dat na de ondersteunende filmpjes op het digibord en spelletjes zoals 'schrijven in de lucht' de leerling vervolgens één enkele bladzijde schrijft in zijn schrift. Als hij klaar is, mag hij 'iets voor zichzelf doen'. Maar zoals iedereen weet leren we motorische vaardigheden alleen door ze daadwerkelijk te doen. Dit proces moet ondersteund worden met kennis en in-

zicht om de vaardigheid op een steeds hoger plan te brengen. Daarom blijft herhaling noodzakelijk. Net zo lang doorgaan tot we de vaardigheid kunnen uitvoeren zonder erbij na te denken. Dat geldt ook voor het leren schrijven.

CORRECTE LETTERVORMGEVING

Omdat schrijven communicatie op papier is, moet lettervormgeving eenduidig zijn. De ander moet immers lezen wat jouw gedachten zijn. Er mag alleen discussie zijn over de inhoud van het geschrevene, maar niet over 'wat' er staat. Met de huidige schrijfproblematiek gaat het echter vaak over 'wat' er staat. Onleesbare handschriften ontstaan naar mijn mening vaak doordat leerlingen blok, verbonden en hoofdletters door elkaar gebruiken binnen het schrijven van één woord. Letterkennis rondom de vormgeving van romp-, stok- en lusletters is regelmatig niet bekend bij de leerlingen. Daarom moeten we leerlingen meer kennis meegeven over simpele regels zoals deze: elke letter steunt op de grondlijn. Doen we dat dan zullen we de dansende letters op een lijn minder vaak zien voorkomen. Want als leerlingen niet een juiste lettervormgeving leren met alle kennis die hierbij hoort, dan is het gevolg: verkeerd leren, verkeerd toepassen.

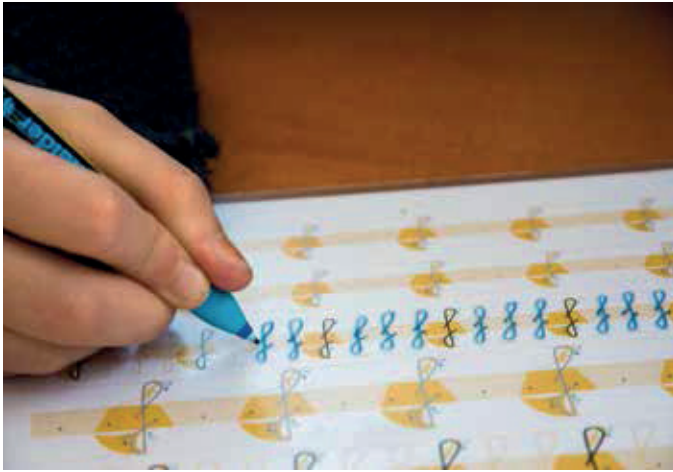

Verkeerd leren is verkeerd toepassen. Leerling heeft geen eenduidige lettervormgeving geleerd.

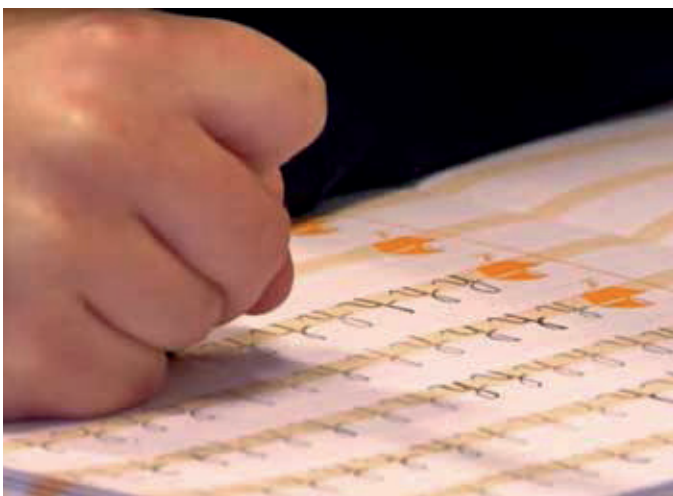
BENJAMIN FRANKLIN

Benjamin Franklin sprak de beroemde woorden: 'Tell me and I forget, teach me and I may remember, involve me and I learn.' We hebben dus grote invloed! Daarom moet de leerling niet alleen "Dit moet netter" als correctie krijgen. "Hoe moet het dan netter?" Dat is wat de leerling wil leren. Vanuit mijn praktijkervaring weet ik dat veel leerlingen de 'drive' hebben om zichzelf te verbeteren. Ze zijn immers de hele dag aan het schrijven en zien een handschrift waar ze niet trots op zijn en onzeker van worden.

Leren schrijven is daarom een actief en intensief vak. De leerkracht en remedial teacher moeten actief betrokken zijn bij het proces en in de gaten houden of de letters juist gevormd worden. Het begeleiden van onder andere de juiste schrijfrichting van de letter is alleen mogelijk als je de leerling daadwerkelijk ziet schrijven. Zo kan het individuele leerproces van de leerling beter begeleid worden en kan meteen geanticipeerd worden met extra aandacht voor de letter of de verbinding die nog niet goed lukt. Op deze manier is de leerling direct betrokken bij de verbetering van zijn handschrift.

Eindeloos oefenen met behulp van het Scrapboard om steeds beter te leren schrijven.

De juiste lettervormgeving leer je alleen door heel veel te schrijven!

Schrijven speelt bij alle vakken een belangrijke rol en je kunt het dus ook bij alle vakken oefenen. Op elk moment dat er geschreven wordt, gelden de regels van een leesbaar handschrift. Zelf heb ik deze regels vormgegeven in de '10 Gouden Schrijfregels' in mijn schrijfmethode *Aan Boord*. Scholen die deze integrale aanpak van het schrijfonderwijs toepassen zien dat de leerlingen kritischer worden met betrekking tot hun eigen handschrift en daarbij ook meer plezier beleven aan het schrijven. Door het oefenen van lettervormgeving te koppelen aan de dagelijkse vakken zoals spelling of dicteewoorden, wordt schrijven betekenisvol en krijgt het een doel. Het schrijven gaat niet meer alleen over het overschrijven van zinnestjes. Zo komt de kracht van het schrijven terug omdat leerlingen de kans krijgen een goed handschrift te ontwikkelen. Een goed handschrift is waardevol voor de rest van je leven!

Correspondentieadres: gerda@deschrijfvriend.nl

Dit artikel is gepubliceerd in het TIJDSCHRIFT VOOR REMEDIAL TEACHING 2019 | #2

TIPS

Tips voor het goed automatiseren van het handschrift:

1. Geef leerlingen schriften met steunlijnen om in te schrijven in plaats van voorgedrukte werkbladen. Op die manier hoeven ze niet steeds hun handschrift aan te passen. Ze kunnen dan hun handschrift ontwikkelen met de juiste ondersteuning
2. Schriften met steunlijnen niet groepsgebonden inzetten, maar leerlinggebonden. Zolang de leerling nog niet de correcte lettervorming beheerst met het schrijven op een enkele lijn, heeft hij steunlijnen nodig
3. Geef leerlingen de kans eindeloos letters te oefenen met gebruik van het Scrapboard (vergelijk met het 'ouderwetse' overtrekblaadje)
4. Leer leerlingen letterkennis en lettervormgeving op basis waarvan correcties en verbeteringen aan het handschrift kunnen worden gegeven
5. Laat leerlingen elkaars handschrift lezen en reageren op de leesbaarheid: je zult versteld staan wat ze van elkaar kunnen leren
6. Beoordeel zowel de inhoud (opdracht) als de uitvoering (het schrijven) met een cijfer. Dit maakt de leerling alert om altijd leesbaar te schrijven. Als leerkracht en remedial teacher moet je hierdoor altijd bewust het handschrift van de leerling corrigeren om het schrijven goed te automatiseren.

LEZERSACTIE

Tijdschrift voor Remedial Teaching mag drie kennismakingspakketten van de schrijfmethode *Aan boord* weggeven, ontwikkeld en uitgegeven door De Schrijfvriend. Interesse? Mail dan je naam en adres door naar: tijdschrift@gmail.com.

Gerda Broekstra is ruim 25 jaar kindergoedtherapeut, gespecialiseerd in de behandeling van kinderen met schrijfproblemen. Zij zet zich in voor goed schrijfonderwijs vanuit haar bedrijf *De Schrijfvriend*. Daarnaast ontwikkelt zij eigen schrijfmateriaal en publiceerde in 2017 de schrijfmethode *Aan Boord*.

LITERATUUR

- Blank, L. (2018). *Het belang van netjes schrijven*. Leidsche Courant, Noord-Hollands dagblad, Gooi & Eemlander, Haarlems Dagblad.
- M. Huygen (2018) *Oefenen schoot er vaak bij in*. NRC
- A. Ericsson, R. Pool (2017) *Piek* (Spectrum 2de druk)
- Eerkens, M. (2017). *Leer kinderen beter schrijven*. Opgehaald van <https://decorrespondent.nl/>
- Gaalen, E. van (2017). *Schrijfvaardigheid van kinderen holt achteruit*. Algemeen Dagblad
- M. Bos (2015) *De kracht van herhaling*. Van herhaling. Van herhaling. NRC
- Spiering, H. (2014). *Als je zelf schrijft denk je na over wat je doet*. NRC.